

УДК 378.016:91(07)

UDC 378.016:91(07)

DOI: [10.31475/ped.dys.2020.29.02](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2020.29.02)

ОКСАНА ВОЙТОВИЧ,

доктор педагогічних наук, доцент

(Україна, Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет,

вул. Степана Бандери, 12)

OXSANA VOITOVYCH,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

(Ukraine, Rivne, Rivne State University of Humanities,

Stepan Bandera St., 12)

ORCID: [0000-0003-3056-861X](https://orcid.org/0000-0003-3056-861X)

**Особливості проведення практичних занять із дисципліни
«Методика навчання географії»**

**Peculiarities of Conducting Practical Classes in the Discipline
«Methods of Teaching Geography»**

У статті розглянуто особливості проведення практичних занять із дисципліни «Методика навчання географії» для студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)». Обґрунтовано, що тематика практичних робіт та зміст пропонованих завдань повинен враховувати сучасні тенденції розвитку освіти та вимоги до підготовки компетентного вчителя. Визначено структурні елементи практичного заняття: тема заняття; мета; обладнання; аудиторна робота, де відображено питання для обговорення і практичні завдання; завдання для самостійної позааудиторної роботи; список рекомендованої літератури. Встановлено, що зміст практичного завдання повинен бути професійно спрямованим, що сприяє підвищенню внутрішньої мотивації студента до навчальної діяльності. Подано зміст практичної роботи «Методика підготовки вчителя географії до проведення уроків».

Ключові слова: *практичні заняття; методика навчання географії; підготовка майбутніх вчителів географії*

The article considers the peculiarities of conducting practical classes in the discipline «Methods of Teaching Geography» for students majoring in «Secondary education (Geography)». It is substantiated that the topics of practical work and the content of the proposed tasks should take into account current trends in education and the requirements for the training of a competent teacher. The structural elements of the practical lesson are determined: the theme of the lesson, the purpose, the equipment, the tasks of the classroom work, which reflect the questions for discussion and practical tasks; tasks for independent extracurricular work, the list of recommended reading. It is established that the content of the practical task should be professionally oriented, which helps to increase the internal motivation of the student to study. The following sequence of practical classes is recommended: introductory speech of the teacher indicating the importance of the topic of practical work and defined tasks for the future professional activity, checking completed tasks for self-education, discussing theoretical issues and clarifying practical tasks, performing practical tasks by students, evaluating completed tasks, closing tutor's remarks in order to summarize and make recommendations for further work. It has been found out that the main forms of practical classes in the discipline are frontal and individual. The content of practical work «Methods of Preparing a Geography Teacher for Lessons» is given.

It has been argued that the success of practical classes depends on students' understanding of the scope of certain tasks of a particular practical work, involving students in active activities to solve practical problems, professional orientation of certain tasks, implementation of active learning methods, taking into account individual abilities.

Key words: *practical classes; methods of teaching geography; training of the future geography teachers.*

Вступ / Introduction. Важливою формою організації освітнього процесу в закладах вищої освіти є практичні заняття, мета яких полягає в закріпленні студентами теоретичних положень навчальної дисципліни та формуванні вмій і навиків їх практичного застосування шляхом виконання визначених завдань.

Безперечно, що здобуваючи певний фах студенти повинні оволодіти не лише теоретичними фаховими знаннями, а й навчитися самостійно опанувати необхідними знаннями, оволодіти

вміннями застосовувати отримані знання в практичній діяльності. Активна участь студентів у виконанні завдань практичних занять сприяє розвитку їхнього інтелектуального мислення, оволодінню методами та прийомами практичної діяльності, формування соціальної зрілості майбутніх фахівців (Кузьмінський А., 2005).

Мета та завдання / Aim and Tasks. Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей проведення практичних занять з дисципліни «Методика навчання географії» в процесі підготовки майбутніх вчителів географії.

Основні завдання:

- охарактеризувати структуру практичного заняття з дисципліни «Методика навчання географії»;
- розкрити зміст та структуру практичного заняття з дисципліни.

Методи / Methods. Для досягнення мети дослідження й вирішення поставлених завдань було використано низку методів наукового пошуку, а саме: теоретичні – аналіз навчально-методичної літератури; вивчення наукових публікацій за тематикою дослідження; систематизація та узагальнення інформації; вивчення нормативної документації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Результати / Results. Вважаємо, що основною метою проведення практичного заняття є залучення студентів до активної навчальної діяльності. Іноді спостерігається, що зміст завдань практичного заняття зорієнтований на відтворення засвоєного теоретичного матеріалу, тобто викладачі практикують підготовлення доповідей студентами на визначені питання, які є доповненнями лекційних питань або ідентично переплітаються із їх змістом. Така методика, на жаль, не сприяє активізації розумової діяльності студентів та формуванню програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки майбутніх фахівців, зокрема і майбутніх вчителів географії (Освітньо-професійна програма..., 2020).

Навчальна дисципліна «Методика навчання географії» є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми підготовки студентів спеціальності «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, тому змістове наповнення дисципліни передбачає вивчення загальних основ методики вивчення географії та методики вивчення окремих розділів географії в основній школі.

Навчальну програму дисципліни «Методика навчання географії» розроблено відповідно до діючого в університеті «Положення про робочу програму навчальної дисципліни» (Положення про робочу..., 2019). В робочій програмі, подано перелік тем практичних робіт з навчальної дисципліни, де також зазначено кількість годин, які відводяться на їх вивчення (34 години). Тематика практичних робіт та їх зміст зорієнтований на врахування сучасних вимог суспільства до підготовки вчителя, як компетентного фахівця здатного до впровадження інноваційних технологій навчання в освітній процес для всебічного розвитку особистості учня.

З цією метою нами розроблено методичні вказівки для виконання завдань практичних робіт з дисципліни. Структура кожної практичної роботи включає: тему заняття; мету; обладнання; аудиторну роботу, де відображено питання для обговорення і практичні завдання; завдання для самостійної позааудиторної роботи; список рекомендованої літератури.

Обсяг навчального матеріалу, який виноситься на практичне заняття, визначається часом, що відводиться на його вивчення та кількістю практичних завдань. Для одного аудиторного заняття доречно планувати по три завдання. Крім того, зміст практичного завдання повинен бути професійно спрямованим, тоді внутрішня мотивація студента (бажання отримати фахові знання і вміння) переважатиме над зовнішніми мотивами (отримати позитивну оцінку за виконання завдань практичного заняття), що забезпечуватиме усвідомлення студента особистісної важливості виконання даного завдання.

Рекомендуємо проводити практичне заняття в такій послідовності:

- вступне слово викладача з зазначенням важливості теми практичної роботи та запропонованих завдань для майбутньої професійної діяльності;
- перевірка виконаних завдань для самопідготовки;
- обговорення теоретичних питань теми та формулювання практичних завдань;
- виконання практичних завдань студентами;
- оцінювання виконаних завдань відповідно до визначених критеріїв оцінювання;
- завершальне слово викладача із метою підведення підсумків та рекомендаціями для подальшої роботи;
- домашні завдання для самостійної роботи студентів з метою закріплення здобутих знань та умінь, а також підготовки до наступних занять.

В освітньому процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти використовують дві форми проведення практичних занять (Гриценко І, Огарь С., Купетова В., & Светочева, І., 2014):

– фронтальну, яка ґрунтується на одночасному виконанні всіма студентами однієї практичної роботи за визначеним планом та однаковим змістом завдань;

– індивідуальну, яка передбачає виконання практичної роботи студентами, які поділені на групи та виконують різні за тематикою, змістом і планом практичні роботи.

На нашу думку, індивідуальна форма проведення заняття передбачає виконання практичної роботи за однією тематикою та планом, але практичні завдання повинні бути індивідуальними для кожного студента та враховувати його особливості.

Для прикладу наведемо структуру і зміст практичного заняття на тему: «Методика підготовки вчителя географії до проведення уроків».

Мета: навчитися визначати основні структурні елементи до кожного типу уроків; розробити опорну картку проектування уроку з географії, навчитися формулювати дидактичні цілі уроку; сприяти розвитку наукового мовлення та самостійності; виховувати позитивне ставлення до обраної професії.

Обладнання: навчальні програми та підручники з географії, календарно-тематичне планування, навчально-методичні посібники.

Аудиторна робота:

Питання для фронтального виконання в формі обговорення:

1. Охарактеризуйте форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

2. Охарактеризуйте типи уроків з географії.

3. Прокоментуйте основні організаційні вимоги до уроку географії.

4. Обґрунтуйте дидактичні вимоги до уроку географії.

5. Проаналізуйте психологічні вимоги до уроку географії.

6. Визначте етичні вимоги до уроку географії.

7. Поясніть виховні вимоги до уроку географії.

8. Прокоментуйте санітарно-гігієнічні вимоги до уроку географії?

9. Охарактеризуйте форми організації навчальної діяльності на уроках географії.

Практичні завдання:

Завдання 1. Охарактеризувати сукупність структурних елементів уроку географії, які подані нижче та обґрунтувати структуру уроку відповідно до обраного типу:

1. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

2. Актуалізація опорних географічних знань учнів.

3. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів, необхідних для виконання практичних завдань з географії.

4. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

5. Повідомлення теми, мети й завдань уроку.

6. Вивчення нового матеріалу.

7. Формування основних географічних понять.

8. Застосування учнями здобутих географічних знань (пробні вправи). Ознайомлення з алгоритмом дій. Формування вмінь.

9. Самостійне виконання учнями практичних завдань під контролем учителя.

10. Творче застосування учнями знань і вмінь у змінених або нових умовах з метою здобуття нових знань (творчі вправи).

11. Оцінювання навчально-пізнавальної діяльності й навчальних досягнень учнів.

12. Пояснення домашніх завдань.

13. Підбиття підсумків уроку.

Завдання 2. Розробити план проектування уроку з географії у вигляді таблиці.

Таблиця 1

<i>Структурні елементи уроку</i>	<i>Тривалість (хв.)</i>	<i>Навчально-пізнавальні завдання</i>	<i>Діяльність вчителя</i>	<i>Діяльність учнів</i>	<i>Форми організації навчання</i>	<i>Методи навчання та оцінювання</i>	<i>Засоби навчання</i>

Завдання 3. Відповідно до програми з «Географії» для 6-9 класів закладів загальної середньої освіти визначити дидактичні цілі уроку з географії (тема уроку за вибором студента або вказівкою

викладача). Результати виконання завдання представити у вигляді таблиці.

Таблиця 2

<i>Тема уроку</i>	<i>Навчальні цілі</i>	<i>Розвивальні цілі</i>	<i>Виховні цілі</i>
-------------------	-----------------------	-------------------------	---------------------

Орієнтиром для формулювання навчальних цілей уроку є представлені в навчальній програмі «Географія» (6–9 кл.) вимоги до змісту навчального матеріалу та очікуваних результатів навчальних досягнень учнів.

Орієнтовне формулювання цілей уроку:

Навчальна ціль:

«дати початкове уявлення...»; «сформувати теоретичні знання щодо...»; «розширити знання...», «систематизувати знання...», «забезпечити засвоєння...»; «повторити...»; «закріпити...»; «сформувати вміння...», «узагальнити...».

Розвивальна ціль:

– розвивати уміння: виділяти головне, аналізувати, узагальнювати, порівнювати, встановлювати зв'язки, робити висновки, приймати самостійні рішення, застосовувати наявні знання на практиці, діяти в нових ситуаціях, тощо;

– сприяти розвитку в учнів особистісних якостей: волі, цілеспрямованості, пам'яті, пізнавального інтересу, світогляду,...

Виховна ціль:

виховувати (удосконалювати) екологічні природозберігаючі цінності, моральні цінності, трудові звички, етичні та естетичні якості, патріотичні почуття, економічне бачення, тощо.

Позааудиторна робота:

Запитання та завдання для самопідготовки:

1. Описати макрокомпоненти уроку формування нових знань.
2. Підібрати тему навчального заняття для написання план-конспекту уроку формування нових знань та визначити його дидактичні цілі.
3. Відповідно до дидактичних цілей уроку виокремити методи та засоби навчання, які сприятимуть їх досягненню.

Список рекомендованої літератури (містить перелік навчальних програм, підручників, навчально-методичної літератури, підручники з педагогіки та психології, статті із збірників, інформаційні джерела).

Успішність проведення практичного заняття залежить від розуміння студентами обсягу визначених завдань певної практичної роботи, тому розроблені нами методичні вказівки для виконання завдань практичних робіт з дисципліни «Методика навчання географії» завчасно, а саме, на першому лекційному занятті, подаються студентам (надається доступ до ресурсу). Хочемо відмітити, що зміст практичних завдань повинен бути поступово ускладнений в межах одного заняття.

Науковці відмічають, що основними умовами, які сприяють розвитку інтересу студентів до змісту практичних завдань є:

– тісний зв'язок навчальної дисципліни з життям, тобто розуміння вивчення навчальної дисципліни для подальшої професійної діяльності;

– тісний зв'язок теоретичного матеріалу з практикою, що передбачає ще під час проведення лекцій за допомогою різноманітних форм і методів створювати умови для функціонування знань, бачення їх необхідності в подальшій професійній діяльності;

– особистісний фактор, що ґрунтується на сприйнятті викладача, його стилю викладання тощо;

– побудова та композиційна оформленість практичного заняття, що характеризується структурованістю етапів, визначення мети та результатів навчання;

– урізноманітнення методів та прийомів, що передбачає самостійне отримання нових фахових знань та формування умінь, інтеграцію знань, застосування інтерактивних методів та різноманітних сучасних засобів навчання тощо;

– нетрадиційний підхід до проведення першого практичного заняття, як спосіб інтригування студентів (Каплінський В., 2015).

Обговорення / Discussion. Проблема якісної професійної підготовки майбутніх вчителів географії постійно досліджується у наукових працях фахівців освітньої галузі. Проблемами підготовки майбутніх вчителів географії у закладах вищої освіти розглянуто в таких аспектах: диференційований підхід до організації самостійної роботи студентів-географів (С. Кобернік); формування полікультурної компетентності майбутнього вчителя географії (Л. Паламарчук); сучасні тенденції структурування географічної науки (О. Шаблій, М. Влах); змістові компоненти університетської географічної освіти (Л. Слтановська); методика формування краєзнавчо-туристичних знань у майбутніх учителів географії (Г. Попович); формування пізнавальної самостійності особистості (О. Браславська); формування фахових компетентностей майбутніх

учителів географії у процесі проходження практики (К. Борисенко, О. Браславська) та ін. Щодо дослідження особливостей проведення практичних занять з професійних дисциплін в підготовці майбутніх учителів географії, то це питання не отримало належної уваги. Хоча, дослідниця О. Браславська вивчаючи способи отримання знань та умінь студентами вказує на важливість, як аудиторного навчання, так і самостійного пошуку, а завдання можуть мати як відтворювальний, так і творчий характер (Браславська О., 2016).

Ми підтримуємо цю думку, але вважаємо, що зміст завдань повинен бути професійно спрямованим та поступово ускладненим в межах одного заняття. Крім того, студентів варто попередньо ознайомити із обсягом завдань для виконання, що впливає на їхню продуктивність в процесі проведення заняття.

Розроблений нами підхід успішно зарекомендував себе у підготовці майбутніх вчителів географії, завдяки йому усі студенти готувалися до кожного практичного заняття з усіх питань винесених на нього. Отримані результати оцінювання засвідчили динамічне зростання навчальних досягнень студентів, підвищення мотивації до вивчення фахової дисципліни «Методика навчання географії» та міцність отриманих знань, що було перевірено в ході написання ректорської контрольної роботи.

Висновки / Conclusions. Досвід викладання у закладах вищої освіти дозволяє стверджувати, що ефективність практичних занять залежить від залучення студентів до активної діяльності щодо вирішення практичних завдань, професійної спрямованості визначених завдань, впровадження активних методів навчання, врахування індивідуальних здібностей студентів.

Список використаних джерел і літератури:

Браславська, О. (2016). Формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя: теоретичний аспект. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 13, 87–98 [in Ukrainian].

Каплінський, В. В. (2015). *Методика викладання у вищій школі*: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД» [in Ukrainian].

Гриценко, І. С., Огарь, С. В., Купетова, В. М., & Светочева, І. І. (2014). *Організація та проведення лабораторних, практичних та семінарських занят.* Харків: НФаУ [in Ukrainian].

Кузьмінський, А. І. (2005). *Педагогіка вищої школи*. Київ: Знання [in Ukrainian].

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. (2020) Взято з:

https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/osv_prog_bak_014_so_geografia_2020.pdf [in Ukrainian].

Положення про робочу програму навчальної дисципліни Рівненського державного гуманітарного університету. (2019) Взято з: http://rshu.edu.ua/images/nmr/pol_rob_prog_navch_disc_2019.pdf [in Ukrainian].

References:

Braslavska, O. (2016). Formuvannya piznavalnoi samostiinosti maibutnoho vchytelia: teoretichniy aspekt [Formation of Cognitive Independence of the Future Teacher: Theoretical Aspect]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of Training of Modern Teacher*, 13, 87–98 [in Ukrainian].

Kaplinskyi, V. V. (2015). *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Methods of Teaching in High School]*. Vinnytsia: TOV «Niland LTD» [in Ukrainian].

Hrytsenko, I. S., Ohar, S. V., Kupetova, V. M., & Svietocheva, I. I. (2014). *Orhanizatsiia ta provedennia laboratornykh, praktychnykh ta seminar skykh zaniat [Organization and Conduct of Laboratory, Practical and Seminar Classes]*. Kharkiv: NFaU [in Ukrainian].

Kuzminskyi, A. I. (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of High School]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Heohrafiia)» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and Professional Program «Secondary education (Geography)» of the first (bachelor's) level of higher education] (2020). Retrieved from:

https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/osv_prog_bak_014_so_geografia_2020.pdf [in Ukrainian].

Polozhennia pro robochu prohramu navchalnoi dystsypliny Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho univertsytetu [Regulations on the Working Program of the Discipline of Rivne State University for the Humanities] (2019). Retrieved from: http://rshu.edu.ua/images/nmr/pol_rob_prog_navch_disc_2019.pdf [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «16» вересня 2020 р.

Стаття прийнята до друку: «15» жовтня 2020 р.

Войтович Оксана – професор кафедри екології, географії та туризму Рівненського державного гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, доцент

Voitovych Oksana – Professor of the Department of Ecology, Geography and Tourism of Rivne State University of Humanities, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Цитуйте цю статтю як:

Войтович, О. (2020). Особливості проведення практичних занять із дисципліни «Методика навчання географії». *Педагогічний дискурс*, 29, 14–18. doi: 10.31475/ped.dys.2020.29.02.

Cite this article as:

Voitovych, O. (2020). Peculiarities of Conducting Practical Classes in the Discipline «Methods of Teaching Geography». *Pedagogical Discourse*, 29, 14–18. doi: 10.31475/ped.dys.2020.29.02